

הבניות של "האיום הציוני" בעיתונות הקתולית בבריטניה בשנים 1917-1922

סימון מאירס

בחלקו הראשון של המאמר אבחן הבניות של הציונות והציונים בעת הצהרת בלפור ובעקבותיה, אך טרם שנת 1922. בחלק השני אתמקד בשנת 1922 שבה גברו תדירותן וחרפותן של המתקפות האנטי-ציוניות. מגמה זו החלה בעת הציפייה לאשרור המנדט הבריטי על פלסטינה ונמשכה כגל של תגובות לאשרור עצמו.

הצהרת בלפור (1917-1922)

אם אי פעם הייתה בוויקיפון אהדה לציונות לפני 1917, הרי שזו התפוגגה במהירות לאחר הצהרת בלפור וכיבוש ירושלים בידי הצבא הבריטי. בסוף 1917 ציין הקרדינל גספרי (Gasparri) לפני הסופר הצרפתי שרל לואזו (Loiseau) שמונה לדון עם הוויקיפון בבעיות שארצו גילתה עניין בהן,⁸ כי "פעמוני הוויקיפון אינם מצלצלים בשל כיבוש ירושלים. קשה לקחת בחזרה חלק מלבנו שכבר נתנו לתורכים כדי למסור אותם לציונות".⁹

אך בניגוד למה שכנראה התרחש בוויקיפון, כתבי העת הקתוליים בבריטניה התלהבו מהכיבוש הבריטי של ירושלים. במערכת הירחון הישועי של בריטניה, **חודש**, היו מרוצים "שהתורכים", שפשעיהם המזוויעים בארמניה הפכו אותם "לפורעי החוק של האנושות כולה", כבר אינם שליטי פלסטינה. מאמר מערכת שהתפרסם בכתב העת בתחילת 1918 הכריז: "אם תוקם בארץ הקודש מדינה יהודית ואם לאו, העובדה שאכן הפינה הזו של הציוויליזציה האירופית שוחררה מידיהם של הברברים צריכה להיחשב לראשיתו של עידן חדש בהיסטוריה". לדידו של **חודש**, הבעיה המרכזית של הציונות גלומה במתנגדיה היהודים ולא באלה הנוצרים. **חודש** הבחין נכונה שיהודים רבים בעולם המערבי אינם מתכוונים לעקור מארצותיהם כדי להגר לארץ ישראל. כתב העת הסיק שבכל מקרה הארץ תוכל לספק את הצרכים של חלק קטן בלבד מן היהדות העולמית. אף על פי כן, בתחילת הדרך הוא לא ביטא דאגה מן התרחיש שלפיו מה שכונה "הגזע העתיק" יזכה "לראשונה בתולדותיו מאז ימי הקיסר טיטוס בהזדמנות להתאחד".¹⁰ כתב העת **יוניברס**, אשר הגיב בהתלהבות רבה על חזון "חילוזה של ירושלים מידיהם של התורכים",¹¹ לא נלהב במיוחד בנובמבר 1917 נוכח "ייסודן של מושבות יהודיות גדולות בארץ הקודש". אף על פי

בשלהי המאה התשע-עשרה ובראשית המאה העשרים רווחו בשיח הקתולי האנגלי סטראוטיפים ומיתוסים של היהודים כפורעי חוק מרושעים ובוגדנים, כמוגי לב, כשומרי סוד וכנושכי נשך הששים להלוואות בריבית. היהודים היו האנטי-כריסט שהתגלם בצליבתו של ישו, מכשפים ורוצחים פולחניים. לעתים תכופות הם הוצגו לצד הבונים החופשיים אשר הושמצו כמהפכנים אנטי-נוצרים וקנאים לסודיות והוצגו כמשרתי השטן. במקרים מסוימים שאבה הלשון אשר שימשה לתיאורו של "היהודי" (ולחלופין של "הבונה החופשי"), מאוצר מילים המרמז על המלחמה האפוקליפטית בין כוחות הטוב לרוע.¹ בעשור השני של המאה העשרים נוספה למיתוסים ולסטראוטיפים הללו הבניה נוספת של "היהודי": "האיום הציוני". במאמר זה אבחן הבניות של "האיום הציוני" כפי שהוצגו בחמשת העיתונים וכתבי העת הקתוליים המובילים בבריטניה: השבועונים **טבלט** (*Tablet*),² **יוניברס** (*Universe*),³ **הראלד הקתולי** (*Catholic Herald*)⁴ ו**טיימס הקתולי** (*Catholic Times*),⁵ והירחון **חודש** (*Month*).⁶ הבניות אנטי-ציוניות אלה שאבו מן הסטראוטיפים שרווחו אותה תקופה ורמזו שהיהודי ניצל את העוצמה הפוליטית המיוחסת לו, את שליטתו בעולם המסחר ואת עליונותו הפיננסית על מנת לגזול מן הנוצרים והמוסלמים את השלטון על ירושלים. המאמינים הקתולים התבקשו לשים לב לאותות המזוהרים מפני עליית השליטה הציונית, אשר עלולה להזיק לאינטרסים של הכנסייה. להבניות הללו היה גם ממד דתי ברור, שנגע לזיקה המובהקת כביכול בין הציונות לאשמת היהדות בהקעתו ובצליבתו של ישו. מדוע, שאלו כתבי העת והעיתונים הקתוליים בבריטניה, חילץ צבא נוצרי את ארץ הקודש מידיהם של הכופרים "התורכים" אם זו נמסרת לבסוף לידי היהודים? כיצד אפשר לתמוך בציונות כאשר היהודים היו אלה שהקריבו את ישו? מדוע נמסרו המקומות הקדושים, שבהם התייסר ישו ונצלב, לאויביה של הנצרות מאז ומעולם?

עד עלייתה של הצהרת בלפור לסדר היום הבריטי בנובמבר 1917, נטו כתבי העת והעיתונים הקתוליים בבריטניה לאדישות מה ביחס לציונות.⁷ לאחר ההצהרה נעשתה עמדתם אמביוולנטית יותר ובדפיהם היו ביטויים של תמיכה בציונות, של אדישות ושל עוינות מתונה. אולם גל מתעצם של הבניות עוינות לציונות ניכר מתחילת 1919 ואילך.

עוד נאמר שהציונות מתגרה בערבים על מנת שאלה יאימו לטבוח בכל היהודים ושהמקומות הקדושים צריכים להימסר לרשותה של הכנסייה הקתולית.¹⁹ בדומה ל**חודש**, גם מערכת ה**ראלד הקתולי** לא חששה בשלב זה. "הציונות", קבע העיתון, "אינה משכנעת את רובם הגדול של היהודים". בבזוז האופייני ליהדות הסיק ה**ראלד הקתולי** שרוב היהודים "מעדיפים את מדרכות פריס ולונדון על פני הדרך מירושלים ליריחו. הם מעדיפים את הרווח המהיר של שוק המניות והמקצועות הבלתי־צריניים, הטפיליים ואף המזיקים שבהם הם עוסקים בדרך כלל, על פני הגמול האיטי של עבודה הגונה ומועילה".²⁰

ב־30 ביולי 1920 התקיימה הוועידה הקתולית הלאומית השישית בליברפול. ראש ההיררכיה הכנסייתית האנגלית, הקרדינל־ארכבישוף בורן (Bourne),²¹ תקף בנאומו את הציונות וחזר על כמה סטראטיפים של העוצמה הפיננסית של היהודים. הקרדינל טען כי "אנשים מכל המעמדות והאמונות" פנו אליו כשביקר בירושלים במסר מאוחד של "מחאה רמה ואמפטית נגד הבטחתו של האדון בלפור ונגד המיזם הציוני". הוא הוסיף שהציונים חפצים להשיג הרבה יותר מאשר כינונו של "בית ליהודים חסרי לאום". "נציגי הציונות" מנסים להשתלט על המצב הפוליטי בפלסטינה. יתרה מזו, הוא רמז שהציונים מנצלים את ההון היהודי כדי לאפשר "מתן הלוואות בריבית נמוכה מן המקובל ליהודים", בעוד נוצרים ומוסלמים נאלצים ללוות כספים "בתנאים כה משפילים, שאינם מתקבלים על הדעת". הקרדינל סבר שהציונים פועלים כך כדי שיוכלו לרכוש את אדמות הארץ מפלסטינים שהתרוששו במלחמה. הוא הצהיר כי קיבל דין וחשבון רשמי, שלפיו ייסוד האוניברסיטה העברית יוביל לפיזורם של יהודים העוסקים בכל המקצועות ברחבי הארץ והם "ישיגו מונופול ויתפסו כל משרה מבוקשת הכרוכה בהשפעה", לדידו הייתה סכנה ממשיית של "שליטה ציונית בכלכלה ובפיננסים", חרף הניסיונות המאומצים של הממשל הבריטי לנהל את העניינים בארץ הקודש כראוי. בורן אמנם חשש מפני ההשפעה החברתית של הציונות, אך הוא היה מודאג – אולי מודאג יותר – מן ההשלכות של הציונות על ענייני דת. בורן הודיע:

ראויה לציון התעצמותם המכוננת של גורמי השפעה לא נוצריים בארץ שאינספור דורות ממאמיני הנצרות העולמית קיוו ואף לחמו כדי לסלק משטחיה מעצמה לא נוצרית. לעובדה זו חשיבות כה כבירה, שגם ללא רגש אנטי־יהודי פעוט שבפעוטים, יש לנוצרים בני כל האומות ההצדקה להקשות, כפי שהם אכן מקשים: מהן ההשלכות של מפנה פוליטי מרחיק לכת שכזה?²²

חודשים מספר לאחר מכן חזר **טבלט**, שופרה הרשמי למחצה של הכנסייה הקתולית באנגליה, על החששות הללו של בורן. לדברי העיתון, הקרדינל בורן "הציג ראיות כבדות משקל ומדאיגות, שיישובם של מהגרים יהודים חדשים בפלסטינה עלול להיות כרוך לפחות בהעברתה של השליטה הכלכלית והפיננסית לידי הציונים, אם לא במסירת השלטון הפוליטי לידיהם". העיתון סיכם כי "אין שום הצדקה למדיניות הציונית העכשווית, הכרוכה בסיכון פוליטי. אם יימשך המצב הזה, עלולה בריטניה הגדולה להיקלע לקשיים רציניים".²³ גם עיתונים וכתבי עת קתוליים אחרים פרסמו אזהרות דומות באותה תקופה. **חודש** דיווח שהערבים המוסלמים והנוצרים שונאים את "הגירתו בסיוע השלטונות של גזע זר ולא הכי מקובל", ושהקרדינל בורן הוא "האישיות הפומבית היחידה, שעוררה את תשומת הלב לסכנה הזו". נוסף על כך הלין מאמר המערכת שכתב העת *New Witness* בהנהלתו

כן הוא לא תקף את הציונות בחריפות שעתיד היה לאמץ. הוא הכריז כי "אין ספק שהממשלה נטתה כאן לצדם של הציונים", וסיכם כי "אם כל הנוגעים בדבר שבעי רצון, הרי שהקתולים אינם צריכים לדאוג, אף שאי אפשר לצפות מהם להתלהב ממיזמה כזו".¹²

בין כתבי העת והעיתונים הקתוליים היה **טיימס הקתולי** האוהד ביותר לציונות, לפחות לזמן מה. בדומה לעמיתיו, רווה העיתון נחת מכך "שעיר הקודש שוחררה אחת ולתמיד משלטון התורכים".¹³ הוא דיווח שווייצמן וסוקולוב "עמלו קשה למען הישגם וכעת אינם רחוקים מהגשמת שאיפתם". לפי מאמר המערכת הזה החשש היחיד היה "שבעידן הנוצרי הם [היהודים] לא בלטו באהבתם לעבודת האדמה". אבל המסקנה הייתה שהיהודים הם "עם נבון" ולכן הם עשויים "לעשות את פלסטינה למוקד של נאורות ושל חכמה לכל בני גזעם".¹⁴ גם בשבוע שלאחר מכן הפגין מאמר המערכת של העיתון התלהבות מן הציונות, אך למרות הנימה החיובית הכללית, הניסוח לא היה רחוק מן הסטראטיפ הרווח, שראה ביהודים אלי ממון. מספר גדול של חקלאים יהודים יהגר ככל הנראה לפלסטינה, אך המושבה החדשה תפיק תועלת רבה יותר אם יצטרפו אליהם כמה סוחרים יהודים אמידים. העיתון טען בהיגיון מה שזה אמנם אינו בגדר האפשר כעת, אולם עדיף "שהיהודים יתחילו את חייהם הלאומיים באוטונומיה מלאה". "אפשר לאחל דרך צלחה להעברתה של פלסטינה ליהודים ולהיות סמוכים ובטוחים שינחלו הצלחה", הסיק המחבר. אולם הוא פקפק בתבונתם של כמה מן הציונים, "המדברים על ממלכת ישראל מורחבת עד דמשק ונהר הפרת". דאגתו היחידה הייתה "שפלסטינה בגבולותיה הנוכחיים תהיה מרחב מספק למדי לפעילות וליזמות של היהודים בשנים הבאות". בהקשר זה הייתה המסקנה כי "תחום הפעולה" של היהודים תמיד יוכל "להתרחב" אם הם יצליחו להפוך את פלסטינה "לארץ זבת חלב ודבש".¹⁵

החוקר ישעיה פרידמן (Friedman, 1973) טען שהוויטקין שמר בעקביות על גישה לא אוהדת לציונות למעט "בתקופת ביניים קצרה" ויוצאת מן הכלל בין השנים 1917-1918.¹⁶ אולם למען האמת, עמדות הוויטקין היו עמומות במקרה הטוב גם במהלך "תקופת הביניים". החוקר יצחק סרג'ו מינרבי (מינרבי, 1985) סבור שהקרדינל גספרי לא התאמץ במיוחד להסתיר את גישתו העוינת לציונות בשנים 1917-1918.¹⁷ אכן, נימת ההערות האנטי־ציוניות בעיתונות הקתולית האנגלית נעשתה מושחתת יותר משנת 1919 ואילך, אף שנימה זו הייתה עדיין מרוסנת בהשוואה לסגנון הבוטה שהופיע בשנת 1922. **חודש** דיווח שפלסטינה היא ארץ מיושבת. "תהיה זו טיפשות לשמה ואף פשע לערער על חזקתם של תושביה הנוכחיים". נוסף על כך צוין כי "ירושלים היא המרכז הרוחני של היהדות, אך היא גם ערש הנצרות ולכן אינה יכולה להיעשות קניינה המוחלט של הדת הקדומה בין השתיים". ההתייחסות לאותה "דת קדומה" בהקשר זה נועדה ככל הנראה להעלות באוב את הרעיון שהנצרות היא האמונה החדשה, הנאותה יותר, דת הברית החדשה ולא היהדות הדוגלת בברית הישנה, כביכול, אשר הוצגה לעתים קרובות כקריקטורה של דת מאובנת. **חודש** עדיין לא חרד מפני הציונות, משום שבעלי השפעה יהודים רבים מאירופה התנגדו למיזם הציוני. כתב העת הסיק כי "אין טעם להצר על כך" לאור "הרגשות האנטי־נוצריים המתגלים בקרב הציונים".¹⁸

כתב העת ה**ראלד הקתולי**, שנימתו האנטי־יהודית הייתה החריפה ביותר בעיתונות הקתולית של בריטניה, דיווח ביולי 1919 על התנגדותם של תושבי הארץ המוסלמים וגם של היהודים מן "היישוב הישן" לציונות.

הקתולית (Catholic Truth Society) שהתכנסה בלייסטר בספטמבר 1921. בורן טען שמהותה של הבעיה היא השאלה אם המיזם הציוני נועד לכינונו של הבית הלאומי בפלסטנה כבית הלאומי "בה"א הידועה" או כסתם "בית לאומי". כן טען כי יש להבהיר אם התכנית נועדה למסור ליהודים את "המקום האמיתי והייחודי שבו עליהם להתיישב או שמא להרשות להם להקים מושבה בקנה מידה קטן בלבד". כל עוד לא יוגדר ויוגבל סדר הגודל של ההבטחה, לדעתו "ההבטחה תבוטל, אם לא תישטף במרחץ דמים". הוא סיכם את דבריו באזהרה תאולוגית נוספת השואבת מן המיתוס הנוצרי של רצח האל: "יהיה זה חילול בוטה של קדושת המהות הנוצרית אם הארץ והמקומות הקדושים, שחולצו בידי הלוחמים האנגלים מרשותם של הכופרים ימסרו לשליטתם של אלה שהוקיעו מקרבם את ישו".²⁹ במאמר מערכת בעיתון טבלט נאמר שהערתו של הקרדינל על חילול קדושתה של הנצרות עקב מסירת המקומות הקדושים לה לידי "אלה שהוקיעו מקרבם את ישו" הייתה "קולעת וממזהמת מאוד". העיתון ציטט גם את התנצלותו של הקרדינל לפיה אין לו דבר וחצי דבר נגד "היהודים באשר הם יהודים".³⁰

במהלך החודשים האחרונים של שנת 1921 התפרסמו בהראלד הקתולי כמה מאמרים ביקורתיים על הציונות. העיתון דיווח על הערותיו של הפטריארך הלטיני של ירושלים, המונסיניור ברלסינה (Barlassina), המרמזות שהיהודים בארץ ישראל פוגעים בכבודו של האפיפיור באמצעות העיתונות הציונית, ומפצים בארץ ישראל אפנות שערורייתיות ובידור קלוקל. לדברי ברלסינה, הציונות היא הרת אסון מבחינת המוסר. למן היום שהם נעשו אדונים על פלסטין קיבלו המעשים הבלתי-מוסריים ממדים מדאיגים בארץ שספגה את אווירה מוסרית נאותה.³¹ מאמר נוסף בעיתון דן ביסודות הלאומיים והדתיים הנוגעים ל"שאלה הציונית". העיתון טען שהיהודים אינם לאום פוליטי של ממש ולכן אין להתייחס אליהם כאל עם. המאמר הזהיר את המאמינים הקתולים שלא ישתכנעו מן הסמאות הציוניות ש"לכל לאום (כולל זה האירי) יש זכות לארץ משלו ולעצמאות ראויה לשמה. אי לכך, כל לאום זכאי לעמוד על זכויותיו הללו ולממשן בכל אמצעי המותר כחוק. בהתאם, גם ללאום העברי יש זכות להתקיים כיאות בארץ אבותיו". ואכן, הראלד הקתולי סבר שזהו טיעון פגום, משום שהיהודים הם "קבוצה דתית ואתנית", "גזע ואמונה", אך אינם "לאום פוליטי". המסקנה הייתה כי "הציונות דורשת הצדקה מחודשת ובלתי אפשרית בעליל למעשיה בשם מיעוט קטן בגזע שזה זמן רב חדל להיות ישות פוליטית העונה להגדרת המילה 'עם'". בהמשך פנה המחבר להיבט הדתי ותירץ שהשאיפה הציונית אינה מוצדקת בשום פנים ואופן. והרי, "צליבתו של ישו שבה חשק העם אשר הכריז על אחריותו לעצמו ולצאצאיו לעיני האל והאנושות, מבססת את הזכות לעשות צדק לשמו לעיני ההיסטוריה והציוויליזציה האנושית (שיש לזכור כי היא נוצרית)".³²

המנדט הבריטי (1922)

עליה דרמטית בהתעניינות בנושא הציוני ניכרה במספר הכתבות ומאמרי המערכת שהתפרסמו בכתבי העת ובעיתונים הקתוליים האנגליים ובנימתם הבהולה בשנת 1922. על הפרק עמד אשרורו של המנדט הבריטי, אשר עתיד היה לתמוך בכינון הבית הלאומי ליהודים כמובטח בהצהרת בלפור. הציונות חדלה להיתפס כאיום

של ג"ק (גילברט קית) צ'סטרטון (Chesterton) אשר תמיד "עמד על המשמר נוכח האיום השמי והסתייג ממנו כה נמרצות, לא התייחס כהוא זה לדוגמה כה אותנטית של ההשפעה המרושעת של ההון היהודי". חודש הסיק נכונה. צ'סטרטון, אשר נודע הן כסופר אנטי-יהודי והן כתומך נלהב בציונות, היה שבע רצון למדי לאור "ההזדמנות הזו לסלק יהודים מאירופה".²⁴ במאמר מערכת שפורסם באוגוסט 1920 בעיתון יוניברס נאמר שבהתייחסותו "למפגע הציוני", הסב הקרדינל את תשומת לבנו לעובדות שרבים אחרים כבר יודעים זה מכבר". העיתון הוסיף "שיקול" נוסף, שמתייחס להיבט הדתי של ההתנגדות לציונות: "התוצאה האחת והיחידה של הניסיונות העקביים מטעמם של יסודות מסוימים [...] לכינונה של 'שליטה ציונית', תהיה מעורבותנו בעוד 'מלחמה קטנה'. עמי בריטניה לא יילחמו למטרה זו – ומעל לכול הקתולים, שהאינטרס הדתי שלהם ניזוק במישרין, ובאופן כה מצער".²⁵ במאי 1920 היה טיימס הקתולי העיתון הקתולי היחיד בבריטניה אשר רחש אהדה מסוימת לציונות ושעדיין תמך בהתיישבות של יהודים בארץ הקודש. אך גם בו גברה האמביוולנטיות והוא הזהיר שקיומם של היהודים בפלסטנה לא יהיה חף מחרדה כקיומם בבריטניה. טיימס הקתולי חשש מפני האפשרות ש"מיעוט באוכלוסייה" יתפוס את התפקידים המובילים את מדיניות הציבור ויעורר משטמה. העיתון הזהיר מפני הסכנה שסכסוכים מקומיים עלולים להסלים לכדי "מלחמה של ממש" בין היהודים לבין "שכניהם". חרף זאת העיתון סיכם כי "היהודים הם גזע זהיר ולכן אפשר לשער שינהגו בסובלנות ויעשו מה שאפשר למען שימור הריבונות הבריטית".²⁶ לאחר נאום הקרדינל בורן התפרסמו במדורי הדעות של טיימס הקתולי כמה וכמה מאמרים בנימה אנטי-ציונית מרייה, אך המאמרים הללו הביעו דעות אישיות וכנראה אינם מייצגים את מדיניות מערכת העיתון. מכתב לעורך טיימס הקתולי באוגוסט 1920 קרא "לקתולים בבריטניה להתעורר נוכח האיום היהודי בפלסטנה". המכתב ביטא דאגה מפני "ההשפעה היוצאת מגדר הרגיל של היהודים בחוגי הממשלה הבריטית". אולם בדומה לקרדינל בורן טרד את מחבר האיגרת בעיקר בנושא התאולוגי, לא הפוליטי. הוא חרד ש"השליטה הרשמית במקומות הקדושים שבהם התייסר ישו ונגאל היא על סף נפילה לידי היהודים – אויביה של המסורת הנוצרית מאז ומעולם". המחבר תמך גם בטענות של "קתולים שווייצרים" בלתי מזוהים, שלדעתם גם אם ממשלת בריטניה תנסה לרסן את הציונים הרי "שהעיונות, הערמומיות והעקשנות של הרוח השמית יסכנו ללא הרף, ובדרכים נסתרות מהעין, את הקיום הקתולי בפלסטנה. כתוצאה מכך יתחילו הרדיפות והחרתנות החשאיות המוכרים לנו היטב מן היבשת האירופית". ברור כשמש שהמחבר לא התכוון לרדיפתם ולדיכויים של היהודים באירופה. הוא התכוון לרדיפתה כביכול של הכנסייה הקתולית על ידי היהודים.²⁷ גם הדיפלומט עובד משרד החוץ האנגלי-קתולי והכתב הבכיר בעיתון טיימס הלונדוני, סר ולנטיין שירול (Chirol), מתח ביקורת חריפה על הציונות במאמר שפורסם בספטמבר 1920 בטיימס הקתולי. שירול כתב נגד גירוש המיסיונרים הנוצרים מפלסטנה וסבר שהיהודים מנצלים ומדכאים אנשים שאינם בני דתם. הוא הכריז כי "התקופות של הרשויות הציוניות מעודדת התנגדות פעילה", וכי "זו שערורייה שעתידיה של הארץ מצוי בסכנה בגלל שאפתנותה של עשירית מן האוכלוסין המגובה בעוצמתו של הארגון הציוני באירופה".²⁸

הפרוטסטנטית שבחסות הממשל" מאיימות על "הזכויות של הנצרות העולמית בארץ הקודש". סברה זו הסתמכה על ציטוטים מהכרזותיהם ומניתוחיהם של האפיפיור המכהן, הקרדינל בורן, לורד נורתקליף (Northcliffe) והילייר בלוק (Belloc), אשר המחישו את חריפות המשבר הנוכחי בפלסטטינה שלבטח יוביל להסלמה נוספת בעתיד. נוסף על כך הודגש כי "ההרפתקה הציונית [...] עלולה לעלות לנו מעל שני מיליון לירות שטרלינג בשנה הבאה בלבד", ורוב התקציב הזה ייועד לצורכי ביטחון. העיתון הסיק כי ההוצאות יאמירו משמעותית כשהתסיסה הערבית תבוא לידי ביטוי מעשי.⁴⁰

הראלד הקתולי האשים "את בא כוחה של התנועה [הציונית]", כלומר את ג'ואיש כרוניקל, בדורפוצפיות: תוקפנות כלפי הקתולים היום ובקשת אהדתם למחרת. העיתון הקתולי פנה שוב לתמהיל השגור של המיתוסים והסטראוטיפים כשהתריע שהציונות "היא למעשה אנטי-קתולית בכל מובן". ואולם, זוהי מאז ומתמיד "גישה המסורתית של היהדות לנצרות". "גישה זו", הבהיר העיתון, "לא השתנתה במהותה מאז ראשיתה של הנצרות".⁴¹ גם חודש דבק בטענה שהציונות עושה עוול. בעיתון דווח כי באחד מנאומיו הרשמיים האחרונים שלו טרם פטירתו "מחה האפיפיור נחוח עדן על יחסם הגרוע של היהודים לקתולים בפלסטטינה והכריז שהממשל התורכי היה צודק ושוויוני יותר". "עם ישראל", הודיע חודש, "כבר נישל בעבר את יושבי הארץ, אך קיים בזאת מצווה אלוהית: אולם הצהרת בלפור איננה מצדיקה מעשים שכאלה".⁴²

חרף קביעתו של ג'ואיש כרוניקל ב-12 במאי 1922 שבחוגי הוויטיקן מנשבות רוחות אוהדות יותר לציונות, המנדט לא אושר בהתכנסותו של חבר הלאומים בחודש זה. ההצעה נדחתה בעיקר עקב ההסתייגויות של נציגי הוויטיקן והמדינות הקתוליות, שהוגשו ברגע האחרון.⁴³ כאשר תפסו במערכת העיתון שהקו הפרשני שנקט באשר לתמיכת הוויטיקן מוטעה מיסודו, אימץ העיתון נימה עוקצנית ממורמרת בדיווחיו הבאים בנושא.⁴⁴ ב-19 במאי פרסם ג'ואיש כרוניקל הכרזה:

הנצרות הרומית-קתולית הייתה מאז ומתמיד הגורם העיקרי האחראי לדיכוי היהדות או לפחות הגורם בה'א' הידיעה לייאושם של היהודים. הגישה שנקט הממסד הקתולי ברומא כלפי היהודים בארץ ישראל מאז הכרזת בלפור ממחישה ללא עוררין שהקו הזה לא למד דבר וחצי דבר על סובלנות דתית ולא הרפה בשום פנים ואופן מאטימותו המסתגרת לדתות.⁴⁵

בסוף חודש יוני נאם הקרדינל בורן באלברט הול שבעיר בולטון, השוכנת בצפון-מערב אנגליה, והשתלח שוב בציונות. בורן נתן דרור להרגשתו שהקתולים צריכים להיות מודעים יותר למצב העניינים בפלסטטינה בשל הייצוגים השגויים של העמדות הרשמיות של הכנסייה הפושים בתקשורת. הג'ואיש כרוניקל, אשר היה לדעתו של בורן שופר "הסיעה הקיצונית" של הציונים, הטעה לדעתו את הקוראים בדיווחיו כי הכס הקדוש עוין למנדט הבריטי כאשר לאמיתו של דבר, הכנסייה לא התנגדה למסירת המנדט על פלסטטינה לממשלת בריטניה. הדאגה של החוגים הכנסייתיים לא הייתה קשורה למנדט, אלא להצעות ש"העדיפו" את הציונות על פני גזעים ודתות אחרים. לדבריו, בורן לא התכוון שהייצוג השגוי פורסם במזיד. חרף זאת, הוסיף, כמה מדיווחיו של ג'ואיש כרוניקל היו "נפשעים", "פוגעניים" וגם "לחלוטין נטולי הצדקה".⁴⁶ בתגובה על הדברים הללו הודיע ג'ואיש כרוניקל כי "ההתנגדות החריפה ביותר למדיניות הציונית היא זו שפושה במסדרונות

פוטנציאלי בהתהוות אלא הוגדרה כסכנה מיידית וממשית המאיימת על הציוויליזציה הנוצרית. בחודשים הראשונים של 1922 הוביל הראלד הקתולי את המגמה הזו. ואכן, הראלד הקתולי היה ללא ספק העיתון הקתולי העוין ביותר ליהודים בבריטניה. זמן רב לפני הצהרת בלפור כבר פרסם עורכו הראשי של העיתון, צ'רלס דיימונד (Diamond), לעתים תכופות מאמרים המכילים תמהיל של סטראוטיפים עוינים על החמדות, החשאיות, הפחדנות והבוגדות הטיפוסיים ליהודים יחד עם שלל של מיתוסים נוצריים מסורתיים על הפרושים ורוצחי המשיח. על כל אלה נוסף המיתוס על קנוניה בין היהודים לבונים החופשיים. ובכן, דיימונד התענג על ההזדמנות לערב בהבניה היהודית שלו סטראוטיפים אנטי-ציוניים חדשים. במאמר מפרי עטו שפורסם במארכ 1922 הוא קבע כי "הציונות היא תנועה פוליטית יהודית ששורשיה אנטי-נוצריים ואנטי-חברתיים". "היהודי", הטיח דיימונד, "הוא האדם הכי פחות סובלני והכי פחות ממושמע לצווי החברה והאנושיות. אלוהים יעזור לכל עם הכפוף לשלטונו של היהודי". נוסף על כך, "כאשר היהודי מגיה מן הגטו הוא הפך לנצלן מתנשא, טיפוס דוחה וחסר עכבות". לא קיים ג'נטלמן יהודי, הכריז. כאשר מעמדו בטוח היהודי הוא "נחש קובר", אבל כאשר הקרקע רועדת תחת רגליו הוא מלחך פנכה ורמאי. המאמר ביטא שוב את הלייטמוטיב הידוע של דיימונד על קנוניה בין היהודים לבונים החופשיים. הוא סבר שהבתים היהודיים מלאים מפה לפה ברכוש שנבזז מידי הכנסייה בסיוע הבונים החופשיים ורמז שהציונות היא ארגון שנוסד לניצול הזדמנויות נוספות שכאלה.³³ ואכן, בשנים מאוחרות יותר התעקש העיתון על קיומה של זיקה הדוקה בין ההשקפות של הציונות ושל הבונים החופשיים.³⁴

ב-2 באפריל 1922 נפגש חיים וייצמן עם הקרדינל גספרי בוויטיקן. השיחה אמנם התנהלה בנימה ידידותית, אך וייצמן חש שגספרי עוין לציונות.³⁵ כשנפגשו שני האישים שוב ב-20 באפריל דיווח וייצמן כי "גספרי היה ידידותי מאד, אך פתח ואמר שליהודים יש מעמד מועדף בארץ ישראל".³⁶ רוח השיחה הייתה אמביוולנטית ובקשתו של וייצמן לראיון אישי עם האפיפיור נדחתה. חרף זאת דיווח כתב העת ג'ואיש כרוניקל (*Jewish Chronicle*) שזו הייתה פגישה מועילה: "ד"ר וייצמן התקבל שוב בלשכת הקרדינל גספרי לראיון ידידותי מאוד שבו הוכרז על כריתתה של ברית אמיצה בין הוויטיקן להנהגה הציונית".³⁷ גם ב-12 במאי 1922, כאשר הדיון לקראת אשורר המנדט הבריטי היה בעיצומו, עדיין דיווח ג'ואיש כרוניקל כי "הרגשות של הוויטיקן לציונות הרבה יותר ידידותיים בימים אלה", וכי הקרדינל גספרי מקווה "שתשרור ידידות בין הקהילות הדתיות של היהודים והקתולים בפלסטטינה".³⁸ כאשר דיווח כתב טבלט ברומא על פגישת גספרי-וייצמן בוויטיקן, הזכיר את "הגוזמאות של כמה ציונים התובעים לעצמם את פלסטטינה כולה ולא רק את המקום הראוי להם בפלסטטינה". הכתב הוסיף כי בהתאם לשופרו הרשמי למחצה של הכס הקדוש, העיתון *אורבטורה רומנו* (*Osservatore Romano*), "בימים אלה מנשבות בחוגים הציוניים רוחות הגיוניות יותר".³⁹

הרגשות החיוביים יחסית, שלדברי ג'ואיש כרוניקל וטבלט רחשו לכאורה בין אפריל לאמצע מאי 1922 בוויטיקן, נעלמו מעיניהם של רוב העיתונים וכתבי העת הקתוליים של בריטניה. במאמר שהתפרסם בינויברס תחת הכותרת "ההרפתקה בפלסטטינה" באפריל 1922, נמשך הקו הביקורתי על הפרשנות הציונית של רעיון הבית הלאומי ליהודים. במערכת העיתון האמינו כי "הציונות הפוליטית והמיסיונריות

הקדוש של ישו ומריה הקדושה; כאשר הם מסתערים במילים ובמעשים כדי לנגח את האמונה של הכנסייה הקתולית וצאן מרעיתה ולפגוע בזכויותיהם; כאשר הם לוקחים חלק בביזה ובניצול של הכנסייה הקתולית בצרפת; כאשר הם מורידים את המוסר לשאל תחתיות כדברי הפטריארך הקתולי הירושלמי; כאשר הם חותרים תחת מדינות ועמים קתוליים באמצעות ארגונים חשאיים מהשטן; כאשר הם נושכים נשך ומלווים בריבית, סוחרים בעבדים בני הגזע הלבן, מנצלים את העובדים בזיעת אפם; מציתים דלקות, פושטים רגל במרמה, עוסקים בזיוף ושולטים בכיפה בכל משלח יד המאפשר להם לחיות על הסובבים ולרוששם – הרי אז לא מסוגלים הקתולים ואחרים לעצום את עיניהם, להתעלם ממצאותם של היהודים ומן העוול שהם עושים לכל הלאומים הפותחים להם דלת.

המסקנה במאמר הייתה שאם אכן כל הייצוגים הללו מוטעים, הרי "שהעולם כולו עשה יד אחת בקנוניה על מנת להשמיץ את היהודי". דיימונד סבר כי דבר זה ייתכן בדיוק כפי "שהדגים בים" יעשו עוול "למפלצות הים הטורפות אותם".⁵⁴ ביולי 1922 טען **הראלד הקתולי**, כפי שעשה בהזדמנויות שונות בעבר, כי "הוא אינו מטיף לשנאת יהודים". הטענה שהעיתונות הקתולית האנגלית "משמיצה את הציונות מתוך שנאה ליהודים" היא "בדיה" של העיתונות היהודית. העיתון הפליג ונקב ברשימה ארוכה של פגמים טיפוסיים באופיים של הציונים והיהודים (לדוגמה: הסטראוטיפים השגורים של המלווה בריבית, נטיות לתוקפנות, חשאינות, הולכת שולל, בולשוויזם ופשיעה). העיתון סיכם כי "אם תושבי פלסטינה יעזו להתנגד, הם יירו על ידי חיילי הצבא הבריטי והמגף היהודי ימחץ את צווארם".⁵⁵ נוסף על כך, לאחר אשורו המנדט החל **הראלד הקתולי** לפרסם מכתבים הפותחים צוהר "למצב העניינים האמיתיים", לכאורה. התדמית שהצטיירה מן המכתבים הייתה שהיהודים מנצלים את מעמדם המועדף והופכים את קיומם של הנוצרים והמוסלמים בארץ לבלתי נסבל.⁵⁶ לפי אחד המכתבים הערבים אמנם בזו ליהודים בעבר, אולם הבזו הפך למשטמה לוהטת.⁵⁷

בתחילת הדרך הייתה גישתו של **טיימס הקתולי** אוהדת למדי לציונות, לפחות בהשוואה לכתבי העת והעיתונים הקתוליים האנגליים האחרים. האהדה הזו נשחקה והתנדפה בין השנים 1917-1922. ב-1 ביולי 1922 ביטא העיתון את תקוותו שמחאתו של הקרדינל בורן "תעורר את תשומת לבו של קהל נרחב". "מסגרת המנדט נוצרה על מנת למסור לידי היהודים את השליטה המדינית והכלכלית בארץ ישראל. אך משלם המסים הבריטי ישלם את החשבון מכיסו", דיווח העיתון. **טיימס הקתולי** תהה מדוע בריטניה צריכה להקריב אנשים, כידונים והון למען "מיזם פסול מיסודו".⁵⁸ שבוע לאחר מכן התריע כי "המיזם הציוני יוביל לצרה צרורה" מפני שהוא "מפלה לטובה את המיעוט [היהודי] ומקנה לו עוצמה מכרעת השוחקת את מעמדם של הגופים הקתוליים, הערביים והאחרים, שאינם יהודים".⁵⁹ ואכן, באמצע שנת 1922 הרגש העוין העקיב לציונות שביטאו הקרדינל בורן ושאר כתבי העת והעיתונים הקתוליים, הוטמע לחלוטין גם בדפי **טיימס הקתולי** שהיה אוהד למדי עד אז.

סיכום

כשנכנס הגנרל אלנבי בראש צבאו לירושלים בדצמבר 1917 היו העיתונים וכתבי העת הקתוליים נלהבים מגירושם של "התורכים" מעיר הקודש. אכן, ירושלים שוב הייתה עיר נוצרית (אמנם בשליטה פרוטסטנטית). העובדה שהפעמונים בבזיליקת פטרוס הקדוש דממו

הוטיקן. "מדיניותה" של הכנסייה, סיכם העיתון, הייתה "זו שתמיד הייתה מקדמת דנא – לייאש את היהודים במקומות שבהם אי אפשר לדכאם; והרי דיכוי היהודים הוא המדיניות שנקטה הכנסייה מאז ומעולם כאשר הייתה לו הסמכות".⁴⁷

בחודשים שחלפו בין שני הניסיונות לאשרור המנדט, המשיכה לפעפע השנאה לציונות בין דפי **יוניברס והראלד הקתולי**. מאמר מערכת של **יוניברס** הצר על כך שהיחסים בין בריטניה לוויטיקן "ניזוקו בשל הקשיים המיותרים לחלוטין שבהם שקעה הממשלה עקב הפלירט שלה עם הציונות. שרי הממשלה צריכים להודות אך ורק לעצמם כאשר ההסתייגויות של הוויטיקן מן המנדט הולכות ונערמות בישיבות המועצה של חבר הלאומים".⁴⁸ יתרה מזאת, העיתון דיווח כי "התערבות הוויטיקן בחבר הלאומים בז'נבה פועלת למען השלום הפוליטי והדתי. יש לקבל סיוע זה כדי להימנע מהסלמה חריפה של המצב".⁴⁹ **יוניברס** התייחס גם "לאפלייתם של היהודים לטובה בכל מקום" עקב "השפעתם של הציונים" וגם "לפלישה של המוני יהודים רוסים 'שנתפסו לבלשוויזם'", אשר חותרת תחת "הסדר החברתי והמוסרי בארץ". "ישנן ראיות מוצקות לדעיקה מוסרית בתוככי עיר הקודש", הבחין העיתון.⁵⁰ "זה בלתי נסבל", דיווח **יוניברס**, "שבגלל המשאלות של היהדות הקוסמופוליטית יוכפש שמה הטוב של ממשלת בריטניה, הידועה לטוב בגישתה הסובלנית והמאוזנת כמעט בכל רחבי האימפריה". **יוניברס** סיכם שכל עוד תימשך השתלשלות האירועים הזו, "יהיה זה אבסורד להסתתר מאחורי האצטלה של הליברליזם של המאה התשע-עשרה ולהעמיד פנים 'שהשאלה היהודית' אינה קיימת. שום קתולי אינו חפץ להיות אנטי-יהודי. אולם אם היהודים הפצים לקדם את האינטרסים שלהם, עליהם להימנע מדחיקתם של הקתולים לפניה הזו".⁵¹ בתגובה על אישור הספר הלבן, שהגביל את היקפו של הבית הלאומי ליהודים בארץ ישראל, דיווח העיתון שמדובר "בנחמה פורתא, חסרת משמעות". העיתון הקשה: "לאיזו תכלית שחררנו את ארץ הקודש מן המוסלמי?" האם זה נעשה, השיב העיתון לעצמו, "על מנת למכור אותה ליהודי?"⁵² גם בשלהי יולי, לאחר אשורו המנדט, המשיך העיתון להתייחס לספר הלבן ולתיקונים של כתב המנדט כאל עלה תאנה שאינו בבחינת שיפור ממשי.⁵³

ההבניה של האיום הציוני של **הראלד הקתולי**, אשר שאבה משלל מיתוסים נוצריים על היהודי השטני ומסטראוטיפים של יהודים טפילים, הייתה העוינת ביותר בכל כתבי העת והעיתונים הקתוליים האנגליים. צ'רלס דיימונד טען שחשף "את הגישה האנטי-קתולית והאנטי-נוצרית של היהודים, שעומדת ביסודה של התנועה הזו". הוא הכריז כי "לשון הגידופים מחללת הקדשים בה משתמשים היהודים ביחס לבן האלוהים ואמו, יבורך שמם וזכרם, אינה ראויה לדפוס, ובעיקר העלבונות הנוראים והאיומים שהם מטיחים בגברתנו [מריה]". דיימונד העיד ששמע השמצות כאלה במו אוזניו. בתגובתו על "אסופה פראית של שקרים מבית היוצר של אתאיסטים ופרוטסטנטים מסוג מסוים מאוד" לגבי "הדעה הקדומה של הקתולים על היהודים", הקשה דיימונד: "מי שמע על מאמין קתולי שביטא ולו מילה אחת בגנות הדת היהודית? מי שמע שמאמין קתולי אי פעם הוקיע את הלאום היהודי?" דיימונד המשיך והצהיר:

להפך. הקתולים מעלים, משבחים ומקלסים את המידות הטובות של העם היהודי. אולם כאשר יהודים תוקפים, מסלפים ומכפישים את שמן של הקתוליות והנצרות; כאשר הם נסחפים ומחללים את שמם

על **הראלד הקתולי** שפקפק במקרים שכללה.⁶² אבל לאחר הצהרת בלפור מתח גם **יוניברס** ביקורת על היהודים ועל הציונות והשתמש במגוון של סטראוטיפים אנטי-יהודיים. גם **הודש** ראה את הציונות כסיכון. **טבלט**, שהיה בבעלות הקרדינל בורן, נטה להשתמש בנימה הכי ניטרלית מכל כתבי העת והעיתונים הקתוליים האנגליים. אף על פי שבדרך כלל נמנע מטרוריקה עוינת במפורש, עדיין דווח בין דפיו שהיהודים הופלו לטובה ללא הצדקה ויישמו את המדיניות הציונית ללא מודעות להשלכותיה העתידיות. בין כתבי העת והעיתונים הקתוליים באנגליה רק **טיימס הקתולי** הכיל, לפחות לפרקים, ביטויים של אהדת מה לציונות. אולם בשנת 1922 אימץ גם **טיימס הקתולי** את הנימה העוינת של העיתונות הקתולית בת זמנו.

הערות

- 1 הסטראוטיפ והמיתוס הרווח בשיח הקתולי האנגלי, של היהודים כנושכי נשך, כמוגי לב, כבוגדים, כמרגלים, כרוצחיו של ישו, כרוצחים פולחניים, כמכשפים, כמשפתי פעולה עם הבונים החופשיים וכהתגלמות האנטי-כריסט, היה נושא עבודת הדוקטור שלי. המחקר שלי נערך במרכז ללימודי היהדות של אוניברסיטת מנצ'סטר. ראו Mayers, 2012
- 2 **טבלט** היה הראוי ביותר לתואר השופר הרשמי של הכנסייה הקתולית האנגלית. העיתון נרכש בידי האב הרברט ווהן (Vaughan) בשנת 1868. ווהן ניצל את העיתון כדי להגן על עמדתו האולטרה-מנטנית הנוקשה, אשר עלתה בקנה אחד עם מדיניות הוויטיקן. מייקל וולש (Walsh, 1990, pp. 17-19) טען כי בחוגי הוויטיקן הוקירו את **טבלט** בשל הסנגוריה שלימד על ההכרזה שהאפיפיור אינו מסוגל לטעות. ווהן מונה לקרדינל-ארכיבישוף ולראש ההיררכיה הקתולית בבריטניה והמשיך לשמר את שליטתו בעיתון במהלך כהונתו. עם פטירתו בשנת 1903 עבר העיתון לידי הארכיבישוף החדש של וסטמינסטר, פרנסיס בורן (Bourne), שהתמנה לקרדינל-ארכיבישוף בשנת 1911.
- 3 עורכו של **יוניברס** משנת 1912 ועד אוקטובר 1917 היה ויליאם דנבר מקונל (Dunbar McConnell). כהונתו הקצרה כעורך תמה לאחר שבעלי המניות של העיתון סברו שהוא מפגין אהדה לסוציאליזם. מעט מאוד ידוע על מקונל למעט העובדה שבשנת 1912 נחשב מומר טרי לדת הקתולית, שדגל ברפורמה חברתית. למידע נוסף על מקונל ראו: Aspden, 2002, pp. 48-49. בשנת 1917 נרכש כתב העת בידי איש עסקים אירי-קתולי מצליח ששמו סר מרטין מלווין (Melvin). מלווין מסר את כס העורך להרברט ס' דין (Dean), אשר המיר דתו לקתוליות באוקספורד. דין ערך את כתב העת עד 1938. על עורכו של **יוניברס** ראו: Dwyer, 1950, pp. 506-507
- 4 **הראלד הקתולי** נוסד בשנת 1893 בידי צ'רלס דיימונד (Diamond) שהיה הבעלים והעורך שלו עד פטירתו בשנת 1934. דיימונד היה כוכב עולה ופוליטיקאי נועז אשר ראה עצמו כאביר האמונה הקתולית, הציוויליזציה הנוצרית והלאומיות האירית. דיימונד נולד באירלנד בשנת 1858 וכיהן בבית הנבחרים כנציג המחוז נורת מונגן (North Monaghan) בין השנים 1892-1895. נוסף על כך הוא התמודד בכמה מחוזות בחירה בלונדון מטעם מפלגת הלייבור בשנים 1918, 1922 ו-1924. דיימונד הסתבך עם הרשויות הבריטיות באירלנד כאשר אחד ממאמריו רמז שהניסיון הכושל להתנקש בחייו של סגן המושל הלורד פרנץ' (French) אינו בגדר ניסיון לרצח, אלא פעולה מוצדקת, שהרי "הממשל הבריטי באירלנד אינו ממשל אלא מנגנון של ניצול, אכזריות ודיכוי". כתוצאה מהתבטאותו זו הושלך דיימונד לבית הכלא פנטנוויל (Pentonville) בין החודשים ינואר-אוגוסט 1920. המאמר שבעטיו נכנס לצרה היה: "Killing no Murder", Notes and Comments, *Catholic Herald*, 27.12.1919, pp. 6-7. דיימונד הביע ועירב בין דפי **הראלד הקתולי**, שמשך קהל קוראים נרחב ממעמד הפועלים הקתולי, עמדות

ולא חגגו את האירוע שיקפה את הסתייגות הוויטיקן, אולם במערכות כתבי העת הקתוליים בבריטניה עדיין לא הדהד הפקפוק הזה. "האיום הציוני" עדיין לא היה הבניה בולטת בשיח הקתולי האנגלי. פחות משנה לאחר מכן, בתום מלחמת העולם הראשונה, התעצמה ההתנגדות לציונות בחוגי הוויטיקן ובקרב הקתולים האנגלים. נאומיו הפומביים של הקרדינל בורן הבהירו את התנגדותו העזה להצהרת בלפור. הקרדינל שילב בנאומיו כמה סטראוטיפים שהיו מקובלים בתקופתו, כגון שתמיכה באינטרסים יהודיים שקולה לתמיכה בכלכלה הגרמנית. אף על פי כן, הסוגיה העיקרית שהדאיגה אותו הייתה תאולוגית. הוא טען שאם היהודים יורשו אי פעם לשלוט שוב בארץ הקודש יהיה זה עלבון צורב לנצרות ולשמו של ישו. נראה שהקרדינל חשש במיוחד מכך שבמקום שהנצרות תהיה השליטה החדשה על ארץ הקודש, ישתלטו עליה שוב "גורמי השפעה לא נוצריים" אשר הוקיעו את שמו של ישו ושל בשורתו הקדושה. החוקר תומס מולוני (Moloney, 1985) סבר כי "בורן לא היה יכול לעכל את הציונות ואת החיוניות שבה". אף על פי כן הסיק שחרף "הנטייה לרגשות אנטי-יהודיים שפשטה בקהילה הקתולית של בריטניה בין מלחמות העולם, התנגדותו של הקרדינל לציונות אינה משקפת שנאה ליהודים".⁶⁰ אמנם אמת הדבר שבורן הכריז לעתים תכופות כי דבריו אינם מבוססים על דעות קדומות בגנות היהודים.⁶¹ אולם לא בכל המקרים היו הכרזותיו כנות. גם צ'רלס דיימונד טען בעקיבות שאינו שונא יהודים, אך ההכללות הללו שימשו לרוב הקדמה או אחרית דבר למאמרים שנסמכו על רשימות ארוכות ומפורטות של מיתוסים ושל סטראוטיפים על הנטיות, על הרגשות ועל הפעילויות האנטי-חברתיות, האנטי-כנסייתיות, האנטי-הקתוליות והטפיליות של היהודים. בניגוד לדיימונד, בורן לא נטה לצאת מגדרו ולבטא את חרדתו מפני היהודים לפני הצהרת בלפור. אף על פי כן נראה שהשפה שבורן אימץ בנרטיבים האנטי-ציוניים שלו – כמו אזכורם של יסודות "שהוקיעו את שמו של ישו ואת בשורתו הקדושה" ושל העלבון הצורב לנצרות ולישו הגלום בכך "שהיהודים יורשו אי פעם לשלוט שוב בארץ הקודש" – מרמזות שגם הקרדינל אחז בדעות קדומות בגנות היהודים בני תקופתו, המבוססות על מיתוסים נוצריים עתיקים. הרעיון שהיהודים הם עם נודד שנאלץ לגלות מארצו ולהתקיים מתוך השפלה כעונש על הוקעתו של ישו היה מאז ומתמיד חשוב ומשמעותי בנרטיב התאולוגי הנוצרי. שיבתם המוצלחת של היהודים למכורתם, ארץ הקודש, חושפת בקיעים בנרטיב הזה. ואכן, הבקיעים הללו, ולא "הציונות והחיוניות שבה", היו ככל הנראה הגורם המרכזי לחרדות של בורן. כתבי העת והעיתונים הקתוליים התייצבו ברוב המקרים מאחורי הקרדינל. **הראלד הקתולי** נתן פומבי לייצוגים לא מחמיאים של היהודים זמן רב טרם הצהרת בלפור, אולם משנת 1919 ואילך אימץ העיתון גם את הסטראוטיפ החדש של האיום הציוני כחלק אינטגרלי של ההבניה היהודית שלו, הדומה לתצרף מורכב המשתנה ללא הרף. ובכן, ההבניה של **הראלד הקתולי** התבססה ממילא על "סלט" של מיתוסים נוצריים מן העבר וסטראוטיפים של אותה תקופה. העיתון אף התריע שתנועת הבונים החופשיים סיעה לביצור מעמדה של הציונות. אכן, האנטי-ציונות של **הראלד הקתולי** הייתה העוינת ביותר בעיתונות הקתולית האנגלית דאז. את המקום השני במצעד הקיצוניות תפס **יוניברס**. באופן אירוני, **יוניברס** היה כתב העת שהפגין את הסימפטיה המרבית לסבלם של היהודים במלחמת העולם הראשונה. הוא דיווח על מעשי גבורה של יהודים ועל תבונתם של מדינאים יהודים ומתח ביקורת

הבריתי. באיגרת זו הסתמך על מיתוס העברת הברית וההבטחה האלוהית מחזקת "ישראל הישן", היהדות, לחזקת "ישראל החדש" – הנצרות. נוסח האיגרת של בורן היה משופע בסטראוטיפים בוטים של ההון היהודי והזיקה לגרמניה. בורן קבע ש"אין בסיס" לטענות כי הציונים זכו בהכשר של הוטיקן. "התנועה הזו", טען, "פועלת בניגוד לרגש ולמסורת הנוצריים". אמנם מקובל שהיהודים יתגוררו בארץ הקודש, אולם "אם אכן ישלטו בארץ וימשלו בה, יהיה זה עלבון צורב לישו ולבשורתו הקדושה". בשימושו בסטראוטיפים על ההון היהודי ועל הנאמנות היהודית לגרמניה חתר בורן להסביר כיצד תספח העוצמה הפיננסית היהודית את הארץ "לתחום ההשפעה של ההון יהודי שאינו אלא הון גרמני". יתרה מזו, בורן הקשה: "האם זה אכן רצוי לאנגליה לאור האירועים שבהם התנסתה לאחרונה?" [Foreign Office, extract of letter, 25 January 1919, FO 371/4179, fols. 307-308, Foreign Office Papers, National Archives, London "Arab and Zionist Jew", Topics of the Day, *Tablet*, 27.11.1920, pp. 696-697

24 "The 'New Witness' and the Jews", Topics of the Month, *Month*, 136, September 1920, p. 268. תיאור מפורט של הציונות בעיניו של צ'סטרטון ושל עמדותיו לגביה מופיע בספרו "ירושלים החדשה" (*New Jerusalem*, 1920) ובאינספור מאמריו שהתפרסמו בכתבי העת שלו, *New Witness* ו-*G.K.'s Weekly*. קשה לומר שהמניעים לתמיכתו של צ'סטרטון בציונות נבעו מאהדה כנה ליהודים. הייתה כנות בתמיכתו, אך לא באהדתו. ההנעה לתמיכתו בציונות נבעה מרצונו לפתור את מה שכונה "הבעיה היהודית" באמצעות סילוק יהודים רבים ככל האפשר מאירופה. צ'סטרטון קבע ב"ירושלים החדשה" כי "אם היתרון האידיאלי ליהודים גלום בהשגת הארץ המובטחת, הרי שהיתרון הגדול ביותר לנוכחים גלום בפתרונה של הבעיה היהודית", *Chesterton*, 1920, p. 248. אכן, הוא סבר שהפתרון המוצלח לבעיה הוא הגירתם של היהודים מאירופה. לדברי אחד ממבקריו, "כשמישהו מקווה שאתם ובני עמכם תעקרו למקום אחר, זה אינו משקף את חיבתו היתרה של אותו אדם לכם". *Edwards*, 1979-1980, p. 37. על השיח הספרותי של צ'סטרטון באשר ליהודים ראו גם: *Cheyette*, 1993, pp. 179-205. לסקירה עדכנית של טיעונים נגד התדמית האנטישמית של צ'סטרטון ראו *Mayers*, 2011

25 "The Zionist Menace", Notes and Comments, *Universe*, 6.8.1920, p. 1

26 "England and Palestine", Notes of the Week, *Catholic Times*, 1.5.1920, p. 6

27 J. McLoren, "The Jews in Palestine", Correspondence, *Catholic Times*, 14.8.1920, p. 4

28 Valentine Chirol [Verax, pseud.], "Palestine's Troubles", *Catholic Times*, 25.9.1920, p. 5

29 קטעים ותמציות מנאומו של בורן פורסמו בעיתונים שונים ואפשר למצואם בחי' Bo1/93, Cardinal Bourne Papers: Palestine 1919-1925, Westminster Diocesan Archives, London "The Zionist Peril", *Universe*, 7.10.1921, p. 12

30 Notes, *Tablet*, 1.10.1921, p. 427

31 "Pope Censored in Palestine: Britain's Preferential Treatment of the Jews", *Catholic Herald*, 3.9.1921, p. 3

1922 פירט הפטריארך הירושלמי את צורות הבידור הפסול שנוכר כאן. הוא התריע שהציונות הקימה "בתי בושת" ושיכנה "פרוצות" בתוככי עיר הקודש. ראו: מינרבי, 1985, עמ' 209.

32 "A Catholic View of Zionism: Why the Jews have no claim to the Holy Land", *Catholic Herald*, 15.10.1921, p. 3

33 "Zionism", *ibid.*, 18.3.1922, p. 6

34 בשנת 1929 נטען בעיתון ששני גורמים מרכזיים תומכים בתוקפנות הציונית:

הנטות לפוליטיקה שמאלנית, אדיקות קתולית ולאומיות אירית. בשנת 1861 רכש האב ג'יימס ניוג'נט (Nugent), שייסד ארגוני סעד וסיוע לעניים כמו האגודה להגנה על ילדים קתוליים בליברפול (Liverpool Catholic Children Protection Society), את כתב העת נורת'רן פריס (Northern Press). בשנת 1869 שונה שמו של כתב העת לקתוליק ויקלי טיימס (*Catholic Weekly Times*) ובשנת 1872 התקצר השם לטיימס הקתולי (*Catholic Times*). לאחר פטירתו של ניוג'נט בשנת 1905 ירש ידו ועמיתו האב ג'ון ברי (Berry), שהיה בין השאר מייסד ומנהל של מקלט לנערים חסרי בית בליברפול, את העיתון. בתקופה שהעיתון היה בבעלותם של ניוג'נט, ברי ואינספור בעלים אלמוניים אחרים, התיישב בכס העורך הראשי העיתונאי הקתולי פרסי ביזלי (Beazley) שאביו היה איש מחוז קילרני (Killarney). בשנת 1926 נרכש כתב העת בידי אגודת המיסיון הקתולי (Catholic Missionary Society). לדיון מעמיק על העיתון בעידנם של ניוג'נט וברי ראו: *Furnival*, 2005, pp. 141-147. ראו גם: *Dwyer*, 1950, pp. 507-508

6 ירחון המסדר הישועי בבריטניה.

7 אף על פי כן, גם לפני 1917 היה "היהודי" לעתים תכופות נושא לקריקטורות, לסטראוטיפים ולמיתוסים מופקקים ללא שום זיקה לציונות.

8 מינרבי, 1985, עמ' 16. מינרבי הסביר שבאותה עת לא התקיימו יחסים דיפלומטיים רשמיים בין צרפת לכס הקדוש. לפיכך מינויו של לואזו גועד לקיום יחסים רשמיים למחצה עם הוטיקן.

9 מצוטט אצל: מינרבי, 1985, עמ' 142, הע' 1. מינרבי טוען שעל פי לואזו, הפעמונים בבזיליקת פטרוס הקדוש לא צלצלו לרגל כיבוש ירושלים בידי הבריטים, אולם כנסיות אחרות ברומא ציינו את האירוע בצלצול פעמונים.

10 "Jerusalem and Zionism", Topics of the Month, *Month*, 131, January 1918, p. 88. באשר להתנגדותם לציונות של יהודים אנגלים אשר לא רצו לסכן את זכויותיהם כאזרחים אנגלים ראו גם: *Tablet*, 23.3.1918, p. 371

11 "The Final Crusade", Notes and Comments, *Universe*, 16.11.1917, p. 2

12 "The Liberation of Jerusalem", *Universe*, 21.12.1917, p. 6

13 "The Jews and Palestine", *Universe*, 23.11.1917, p. 2

14 "The Capture of Jerusalem", Notes of the Week, *Catholic Times*, 14.11.1917, p. 3

15 "The Jews and Palestine", *ibid.*, 16.11.1917, p. 3

16 "The Kingdom of Israel", *ibid.*, 23.11.1917, p. 3

17 פרידמן גרס שלכס הקדוש, ששאף לדריסת רגל ממשית יותר בארץ ישראל באותה עת, היה אינטרס לשתף פעולה עם סוקולוב באותה "תקופת ביניים קצרה", משום שחיוק ההשפעה היהודית היה עשוי להועיל להשגת מבוקשו. ראו: *Friedman*, 1973, pp. 153-155

18 מינרבי, 1985, עמ' 142-146.

19 "The Prospects of Zionism", Topics of the Month, *Month*, 124, July 1919, p. 72

20 "Rome and the Peace: Zionist Settlement in the Holy Land", *Catholic Herald*, 26.7.1919, p. 4

21 "The Jewish Question", *ibid.*, 13.9.1919, p. 6

22 בורן התמנה לארכיבישוף של קנטרברי בשנת 1903 ולקרדינל ב-1911. לנוסח של נאומו של בורן במלואו ראו: *Bourne*, 1929. הנאום סוקר גם בכתבי העת הקתוליים, ראו: "Inaugural address by Cardinal Bourne", *Tablet*, 7.8.1920, p. 169; "Liverpool's National Catholic Congress", *Universe*, 6.8.1920, pp. 14-17; "The National Catholic Congress", *Catholic Herald*, 7.8.1920, p. 3; "Cardinal Bourne's Presidential Address", *Catholic Times*, 7.8.1920, p. 3. בורן שטח טענות דומות באיגרת ששיגר בינואר 1919 למשרד החוץ

- 51 "Zionism in the Saddle", *ibid.*, 23.6.1922, p. 8
- 52 "The Palestine Correspondence", Notes and Comments, *Universe*, 7.7.1922, p. 1
- 53 "The Mandate Passed", *ibid.*, 28.7.1922, p. 1
- 54 "Zionism: A Catholic View of the Position in Palestine", *Catholic Herald*, 20.5.1922, p. 6
- 55 "The Jews and Palestine: 'Zionism is [...] Jewish Aggression'", *ibid.*, 15.7.1922, p. 6
- 56 ראו למשל מכתבים שנדפסו במקור בטיימס והובאו במאמרים הבאים: מכתב מכומר שהתגורר בירושלים, *Catholic Herald*, 12.8.1922, p. 7; "Palestine Under Alien Jews", *Catholic Herald*, 12.8.1922, p. 7; "Villainy of Palestine Mandate Unmasked", *ibid.*, 26.8.1922, p. 4; מכתב מגבר ערבי, (reprinted from the *Times*) "The Jew up and Doing", 2.9.1922, p. 5
- 57 מכתב מפרי עטו של כומר ירושלמי מצוטט אצל: "Palestine Under Alien Jews", *Catholic Herald*, 12.8.1922, p. 7
- 58 "A Dignified Protest", Notes of the Week, *Catholic Times*, 1.7.1922, p. 6
- 59 "The Jews & Palestine", *ibid.*, 15.7.1922, p. 6
- 60 Moloney, 1985, p. 207
- 61 בורן הכחיש את עוינותו ליהודים בקונגרס הקתולי הבריטי שהתכנס בליברפול ביולי 1920, בוועידת "אגודת האמת הקתולית" בלייסטר בספטמבר 1921 ובאלברט הול שבבולטון ביוני 1922.
- 62 ראו למשל: "The Passing Hour", *ibid.*, 30.10.1914, p. 3; "British Judenhatsz", Notes and Comments, *ibid.*, 5.11.1915, p. 2; "Jewish Statesmen", *ibid.*, 5.11.1915, p. 2. המאמרים האוהדים הללו יצאו לאור בתקופה שמקונל היה העורך הראשי, אשר תמה באוקטובר 1917 (ראו לעיל, הערה 3). הנימה העוינת שאימצ' כתב העת מנובמבר 1917 ואילך נובעת ככל הנראה מחילופי העורכים ואינה נוגעת לאירועים בארץ הקודש.
- היהודים והבונים החופשיים, באמצעות "ארגון בני ברית ולשכות אחרות של הבונים החופשיים שנועדו ליהודים בלבד". מסקנת הכותב הייתה כי שורשי "המדיניות הבריטית בארץ ישראל" נעוצים "בהשפעה הכבירה של הבונים החופשיים". "אין ספק" שישנו "קשר הדוק בין הציונות להשקפת הבונים החופשיים". *ibid.*, 26.10.1929, p. 8; "Labour and Palestine: Things get worse in Palestine", *ibid.*, 2.11.1929, p. 8
- 35 משרד החוץ הבריטי דיווח שווייצמן שיגר איגרת למשרד המושבות ובה סיפר שבמהלך פגישתו עם גספרי ב-2 באפריל 1922 הייתה גישתו של בן שיחו "ידידותית למדי", אך "הוא הבחין באופן כללי באיבה של הוויטקן לתנועה הציונית". Mr. Carnegie, Foreign Office Minute, 6 April 1922, FO 371/7773, fols. 118-119, Foreign Office Papers, National Archives, London
- 29.3.1922. לפי תזכיר שגריר בריטניה באיטליה ב-29.3.1922, לפי ייתכן שווייצמן וגספרי נפגשו גם לפני 2 באפריל. בתזכיר ציון שווייצמן השתומם כשגספרי הקשה: "אילו טובות הנאה פיננסיות הציעה ממשלת הוד מלכותו למשפחת רוטשילד על מנת להבטיח לעצמה את התמיכה היהודית במנדט הבריטי?" Sir Ronald Graham, memorandum, 29 March 1922, FO 371/7773, fols. 102-104, Foreign Office Papers, National Archives, London
- 36 מינרבי, 1985, עמ' 205.
- 37 [Rome] Correspondent, "Dr. Weizmann and the Vatican", *Jewish Chronicle*, 28.4.1922, p. 27
- 38 "Dr. Weizmann's Visit to Italy: Italian and Vatican Attitude", *ibid.*, 12.5.1922, p. 21
- לקרוא "תשבחות בחתך מקרי אך מייצג של העיתונות הציונית [...] נשאלת השאלה אם היה זה עיוורון או כוונה ברורה מצד הציונים לנסות ולרכך בדרך זו את התנגדות הוויטקן. נראה שהציונים עדיין השלו את עצמם ולא ירדו לשורשיה העמוקים של סלידת הוויטקן מן הציונות". מינרבי, 1985, עמ' 196.
- אכן, נראה שג'ואיש כרוניקל נקט גישות דומות באפריל ובתחילת מאי 1922. Rome Correspondent, "Zionism and Palestine", *Tablet*, 13.5.1922, p. 609
- 40 "The Palestine Adventure", *Universe*, 21.4.1922, p. 1
- 41 "The Zionist Movement: A Protest and reply thereto", *Catholic Herald*, 8.4.1922, p. 6
- 42 "The Injustice of Zionism", Topics of the Month, *Month*, 134, May 1922, pp. 465-466
- 43 הנוסח המלא של העתירה לחבר הלאומים, שבו מפורטות ההסתייגויות של הכס הקדוש לתנאים של הצעת המנדט: "The British Mandate for Palestine", Rome, *Tablet*, 8.7.1922, pp. 49-50
- 44 ראו למשל: *Jewish Chronicle*, 19.5.1922, pp. 7, 25; 2.6.1922, p. 8; 16.6.1922, p. 7; 30.6.1922, p. 7; 28.7.1922, p. 7
- 45 "The Palestine Mandate", *ibid.*, 19.5.1922, p. 7
- 46 לדיווחים על נאומו של הקרדינל בורן ראו: "Cardinal Bourne on Perils of Zionism", *Catholic Times*, 1.7.1922, p. 11; "Jews in Palestine: Cardinal Bourne Explains the Position", *Catholic Herald*, 1.7.1922, p. 7; "Cardinal Bourne in Lancashire", *Tablet*, 1.7.1922, p. 22
- 47 "Next Tuesday's Debate", *Jewish Chronicle*, 30.6.1922, p. 7
- 48 "The Holy See and Palestine", Notes and Comments, *Universe*, 26.5.1922, p. 1
- 49 "Rome and Zionism", *ibid.*, 30.6.1922, p. 1
- 50 "Conditions in Palestine", *ibid.*, 2.6.1922, p. 1

מקורות

ארכיונים

National Archives, Kew, London, FO 371, Foreign Office Files
Westminster Diocesan Archives, London, BO1/93, Cardinal Bourne Papers: Palestine, 1919-1925

כתבי עת ועיתונים

Catholic Herald, *Catholic Times*, *Jewish Chronicle*, *Month*, *Tablet*, *Universe*

ספרים ומאמרים

מינרבי, י' (1985). *הוואתיקאן, ארץ הקודש והציונות 1895-1925*. ירושלים: יד בר'צבי.

Aspden, K. (2002). *Fortress Church: The English Roman Catholic Bishops and Politics, 1903-1963*. Leominster, Hertfordshire: Gracewing.

Bourne, F. (1929). "Palestine and Foreign Missions", *Congress Addresses*, London: Burns Oates & Washbourne, pp. 119-127.

Chesterton, G.K. (1920). *The New Jerusalem*, London: Thomas Nelson and Sons.

Antisemitism, 3, 2, December, pp. 2001-2006.
 Moloney, T., (1985). *Westminster, Whitehall and the Vatican*.
 London: Burns & Oates.
 Walsh, Michael J. (1990). *The Tablet: A Commemorative History
 1840-1990*. [London]: Tablet.

עבודת דוקטור שלא פורסמה

Simon Mayers (2012). *From "the Pharisee" to "the Zionist
 Menace": Myths, Stereotypes and Constructions of the Jew in
 English Catholic Discourse (1896-1929)*," PhD. thesis, *University
 of Manchester*.

Cheyette, B. (1993). *Constructions of 'The Jew' in English Literature
 and Society: Racial Representation, 1875-1945*, Cambridge:
 Cambridge University Press.
 Dwyer, J.J. (1950). "The Catholic Press, 1850-1950", in G.A. Beck
 (ed.), *The English Catholics, 1850-1950*, London: Burns Oates.
 Edwards, O.D. (1979-1980). "Chesterton and Tribalism", *Chesterton
 Review*, 6, 1, pp. 33-69.
 Friedman, I. (1973). *The Question of Palestine, 1914-1918: British-
 Jewish-Arab Relations*. London: Routledge & Kegan Paul.
 Furnival, J. (2005). *Children of the Second Spring: Father James
 Nugent and the Work of Child Care in Liverpool*. Leominster:
 Gracewing.
 Mayers, S. (2011). "'saint' Chesterton", *Journal for the Study of*